

Współpraca nauk o kulturze z informatologią Propozycje interdyscyplinarnych zagadnień badawczych

Cooperation of Culture Studies and Information Science
Proposals for Interdisciplinary Research Issues

Abstract: The aim of the article is to indicate the possibilities of interdisciplinary cooperation, combining the specifics of research on culture and related to information and communication. The article is also a voice in the discussion related to changes in the classification of fields of science and scientific and artistic disciplines. Selected examples of research problems functioning between culture studies, bibliography and information science have been identified and discussed. These include, for example, the culture-forming function of information and communication; changes in cultural artefacts (books and documents) in a digital network environment; the work and its relationships with recipients, and management of information about works in the communication process. Several research questions and proposals have been formulated. The article indicates the legitimacy and benefits of interdisciplinary research between culture studies and bibliography and information science.

Keywords: book, bibliography, communication, culture studies, information science, interdisciplinary research

Wstęp

Dynamiczny rozwój technik komunikacji i zarządzania informacją dostarcza zagadnień badawczych dyscyplinom z obszaru nauk humanistycznych i wpływa na obraz współczesnej kultury. Znaczące doświadczenia związane z tymi zagadnieniami zgromadziła nauka, która stawia informację w pierwszym rzędzie własnych dociekań. Wobec niej często wymiennie używane są nazwy takie jak informatologia, nauka o informacji, informacja naukowa, a nawet nauka o informacji naukowej. Nauka ta przechodziła w swojej historii wiele przemian, jednakże właściwą jej cechą była interdyscyplinarność, w zakresie doboru zarówno

metod, jak i badanych zagadnień. Informacja jest tu rozumiana jako pewna właściwość, wynikająca z uporządkowania, struktura relacyjna, a także sygnał i jego treść transmitowane w interakcji komunikacyjnej między nadawcą a odbiorcą. Badaniom poddawany jest zarówno ilościowy, jak i jakościowy aspekt informacji.

Burzliwą zmianę informatologii¹ przyniosła reforma prawa dotyczącego nauki i szkolnictwa wyższego. W klasyfikacji dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych, stanowiącej załącznik do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 roku, informatologia już nie występuje jako samodzielna dyscyplina². Ta zmiana nie oznacza jednak, że dotychczasowe ustalenia dyscypliny związanej z informacją zostają bezpowrotnie utracone, otwierają się bowiem nowe perspektywy.

Zbiór wieloletnich doświadczeń może zostać w naturalny sposób wykorzystany i zintegrowany, także z obszarem badań dyscypliny nauk o kulturze i religii. Nie byłoby to jednak nowe spotkanie tych nauk, bowiem informatologia (i bibliologia) oraz nauki o kulturze podejmowały dotychczas częstą współpracę, zwłaszcza w zakresie badań nad dokumentalnymi artefaktami kultury, piśmienniczego dziedzictwa materialnego, nad kulturą książki i szerzej nad rolą komunikacji w rozwoju kultury.

Celem artykułu jest wskazanie możliwości interdyscyplinarnej współpracy łączącej specyfikę badań związanych z kulturą oraz badań ukierunkowanych na informację i komunikację. Omówione zostały wybrane, aktualne nurty i problemy związane z informacją i komunikacją, dokumentem i dziełem, realizowane lub stanowiące potencjalne obszary kooperacji, które pojawiają się na styku obydwu nauk. Wskazane zagadnienia mogą być przedmiotem badań wspólnych, jak też badań prowadzonych na terenie nauk o kulturze, rozwijających ustalenia podjęte na polu informatologii oraz badań możliwych do realizowania przez informatologię, uzupełniających dorobek nauk o kulturze. Sformułowanych

1. W tym miejscu należy wyjaśnić, że w dotychczasowej klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych informatologia współtworzyła nazwę dyscypliny wraz z bibliologią. Choć można je traktować jako obszary autonomiczne, ich połączenie w jedną formę wynikało z faktu, że: "obie mają wspólne korzenie badawcze. Wywodzą się z bibliografii, uważanej za pierwszą postać zarówno bibliologii, jak i informatologii. Mają także wspólny obiekt badań, którym jest książka, dokument i informacja" (Bożena Koredczuk, Jadwiga Woźniak-Kasperek, "Bibliologia i informatologia w naukach o komunikacji społecznej i mediach – odrębność czy komplementarność? *Studia Medioznawcze* nr 3, 2019, 214). Nie podejmuję w tym miejscu analizy relacji pomiędzy tymi dwoma naukami, gdyż nie jest to istotne z perspektywy celu artykułu. Dla uproszczenia wyводу w dalszej części tekstu będę używał terminu informatologia, mając oczywiście na uwadze, że wskazane zagadnienia można odnosić także do bibliologii.

2. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych, <http://prawo.sejm.gov.pl> (29.02.2020).

zostało kilka pytań i propozycji badawczych. W artykule zastosowano metodę analizy oraz krytyki piśmiennictwa.

Informacja i komunikacja

Zagadnienia związane z badaniami nad rolą informacji i komunikacji mają również własne miejsce w naukach o kulturze. Dowodzić tego mogą spostrzeżenia Andrzeja Mencwela, sformułowane przy okazji powołania Instytutu Kultury Polskiej na Uniwersytecie Warszawskim. Według autora:

Przyszłość kultury współczesnej jest w sposób nieodparty i nieodwracalny związana z masowymi środkami przekazu w ich fazie nie tylko audiowizualnej, ale i multimedialnej. Narastająca dominacja tych środków jest oczywista, zarówno w sferze informacji i komunikacji, jak i w całej cywilizacji, skoro informacja i komunikacja jest tej cywilizacji materią i energią zarazem. Nie należy odrzucać multimediiów, przeciwnie – trzeba je rozumieć i trzeba umieć się nimi posługiwać³.

Informacja stanowi kluczowy element procesów komunikacyjnych, które z kolei, w powiązaniu z tzw. cyberrzeczywistością i mediami, należą do istotnych obszarów zainteresowania kulturoznawstwa. Widoczne jest to w opisie specyfiki działania wielu instytutów prowadzących badania nad kulturą. Na przykład ze strony internetowej Instytutu Nauk o Kulturze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach dowiemy się, że charakterystyka jego badań koncentruje się na “problematyce kulturowej w perspektywie różnych dyscyplin: medioznawstwa, antropologii, komunikologii, estetyki, teatrologii, literaturoznawstwa i filmoznawstwa”⁴. Czytając o specyfice podejmowanych badań, dowiemy się również, że:

Instytut prowadzi badania interdyscyplinarne nad kulturą, które obejmują problematykę medioznawczą, komunikacyjną [...] ze szczególnym uwzględnieniem współczesnych przemian społeczno-kulturowych związanych z wpływem mediów i szeroko pojętymi przemianami komunikacyjnymi⁵.

Wśród tematów i kierunków badawczych wymieniane są między innymi antropologiczne, komunikacyjne i edukacyjne aspekty technocodzienności; komunikacja społeczna i jej kulturowe uwarunkowania. Podobne odniesienia

3 Andrzej Mencwel, “Instytut Kultury Polskiej”, *Kultura* (Paryż) nr 12, 1998, <https://ikp.uw.edu.pl/instytut/misja/> (17.12.2020).

4. “Uniwersytet Śląski w Katowicach. Instytut Nauk o Kulturze i Studiów Interdyscyplinarnych”, <http://inksi.us.edu.pl> (29.02.2020).

5. “Uniwersytet Śląski w Katowicach. Instytut Nauk o Kulturze...”

znajdziemy w opisie misji i tematów badawczych podejmowanych w Instytucie Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego, Na przykład wskazuje się, że

[p]owstanie Zakładu Humanistyki Cyfrowej w Zarządzaniu wiąże się z gwałtownymi i coraz szybszymi zmianami, jakie zachodzą we współczesnych organizacjach. Humanistyczne aspekty zarządzania odnoszą się dzisiaj do relacji człowieka z technologiami, humanistycznych laboratoriów badawczych czy komunikowania się przy pomocy nowych mediów⁶.

Systemy komunikacji należą do przedmiotów badań oraz nauczania, realizowanych przez współczesne kulturoznawstwo, są eksponowane w informacjach o poszczególnych instytutach, na przykład Zakład Historii Kultury Instytutu Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego odnosi się do systemów “mowy i kultury oralnej, pisma i kultury skryptycznej, druku i kultury typograficznej, słowa elektronicznego i kultury z informatyzowanej”⁷. Z kolei w źródłach związanych z informatologią (i bibliologią) stwierdza się, że współcześni badacze umiejscawiają tę naukę “w obszarze badań procesów komunikacji społecznej i rozumieją ją jako metanaukę o pozostałych gałęziach wiedzy, rozszerzając jej pole badawcze o zjawiska przekazu informacji w aspekcie historycznym, współczesnym i prognostycznym”⁸.

W istocie znaczna część pola badawczego informatologii i nauk o kulturze jest tożsama. Potwierdzają to również słowa Bożeny Koredczuk i Jadwigi Woźniak-Kasperek, według których informatologia “bada teoretyczne i praktyczne aspekty aktywności informacyjnej, całokształt problemów skutecznej transmisji zasobów informacji i wiedzy od źródła (zasobu) do odbiorcy (użytkownika), z uwzględnieniem czynników społecznych, kulturowych, psychologicznych, praktycznych mających wpływ na tę transmisję itp.”⁹.

Interesujące odwołania do interdyscyplinarności badań nad informacją, wiedzą i komunikacją znajdziemy w zbiorze artykułów zaprezentowanych w tomie *Theories of Information, Communication and Knowledge: A Multidisciplinary Approach* z 2014 roku. Søren Brier wskazuje, że uzyskanie szerokiego obrazu takich zjawisk jak informacja, poznanie i komunikacja, wymaga wyjścia poza ujęcie obliczeniowe. Zbudowanie ogólnej fenomenologicznej teorii informacji wymaga

6. “Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Instytut Kultury. Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej”, <https://kultura.uj.edu.pl/instytut> (29.02.2020).

7. “Uniwersytet Warszawski. Zakład Historii Kultury”, <http://ikp.uw.edu.pl/instytut/struktura/zaklad-historii-kultury> (3.07.2019).

8. Grzegorz Czapnik, Zbigniew Gruszka, Hanna Tadeusiewicz (oprac.), *Podręczny słownik bibliotekarza* (Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Uniwersytet Łódzki, 2011), 122.

9. Koredczuk, Woźniak-Kasperek, *Bibliologia i informatologia...*, 218.

zdaniem autora stworzenia ram interdyscyplinarnych, w których podstawowymi pojęciami opisu będą pojęcia znaku, znaczenia i interpretacji¹⁰. Z kolei Wolfgang Hofkirchner prezentuje koncepcję społecznej informacji, która jest rozumiana jako wszelkie informacje pojawiające się w systemach społecznych. Koncepcja bazuje między innymi na epistemologii, ontologii i prakseologii oraz myśleniu interdyscyplinarnym. Jednocześnie częścią informacji społecznej jest wiedza towarzysząca procesom poznawczym, komunikacyjnym i kooperacyjnym w systemach społecznych¹¹. Birger Hjørland zauważa, że zagadnienia kultury są często poruszane przez badaczy związanych z akademickim kierunkiem studiów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Wielu z nich publikuje swe prace w czasopiśmie spoza dyscypliny oraz uczestniczy w tego typu konferencjach. Zdaniem autora w ośrodkach badawczych informacja naukowa oraz komunikacja kulturowa stanowią wspólny przedmiot badań i wykładane są w ramach prowadzonych kierunków¹². Jeszcze dalej w swych spostrzeżeniach, w innym miejscu, idzie Michael Buckland, wskazując na istotne konsekwencje, jakie powoduje traktowanie komunikacji kulturowej i informacji naukowej jako dwóch oddzielnych dyscyplin. Aspekty kulturowe winny być ujmowane jako część fundamentu, na którym została zbudowana informacja naukowa i bibliotekoznawstwo. Rozważanie tych dyscyplin jako dwóch różnych (choć często scalonych w ramach programu studiów) sprawia, że zarówno nauka, jak i edukacja w tym obszarze stają się zbędnie pofragmentowane. Jest to niebezpieczne, bowiem studenci nie rozwijają właściwej tożsamości i kompetencji zawodowych w żadnej z tych dyscyplin¹³.

Szczególną sytuacją, którą należy w tym miejscu dokładniej scharakteryzować, jest pewien niedostatek pogłębionej refleksji nad samym terminem i fenomenem informacji, na terenie nauk, które wręcz posiadają informację w swojej nazwie. W istocie informatologia (nauka o informacji) w dużej mierze koncentruje się na aspektach komunikacyjnych, realizowanych za pomocą systemów informacyjnych i zasobów źródeł informacji, na procesach, narzędziach, metodach gromadzenia, opracowania oraz udostępniania informacji. Wynika to z konieczności podporządkowania potrzebom użytkowników, wobec których omawiana nauka pełni funkcje usługowe. Jednak rozważania nad istotą zjawiska informacji

10. Søren Brier, "The Transdisciplinary View of Information Theory from a Cybersemiotic Perspective", w: *Theories of Information, Communication and Knowledge: A Multidisciplinary Approach*, red. Fidelia Ibekwe-SanJuan, Thomas M. Dousa (Dordrecht: Springer, 2014), 23–50.

11. Wolfgang Hofkirchner, "Epistemology and the Study of Social Information Within the Perspective of a Unified Theory of Information", w: *Theories of Information...*, 51–70.

12. Birger Hjørland, "Information Science and Its Core Concepts: Levels of Disagreement", w: *Theories of Information...*, 205–236.

13. Michael Buckland, "What Kind of Science Can Information Science Be?", *Journal of the American Society for Information Science and Technology* nr 63, 1/2012, 1–7.

jako takiego nie są szczególnie chętnie podejmowane na tym gruncie. Wynika to oczywiście w znacznym stopniu z problemu, jaki stanowi samo definiowanie informacji, rozumianej różnie, zależnie na przykład od tego, czy przyjmuje się obiektywny, czy subiektywny punkt widzenia. W pierwszym przypadku informacja stanowi obiektywny czynnik, właściwość wszystkich materialnych obiektów, bądź systemów samoregulujących się. W drugim zaś przypadku nie istnieje bez uwagi podmiotu, który ją wykorzystuje, a więc najczęściej jest wynikiem stosunków międzyludzkich¹⁴. Dla pola badawczego informatologii charakterystyczne jest ukonstytuowanie poprzez to drugie stanowisko, czyli pewien antropocentryczny pogląd, zgodnie z którym informacji niedostrzeżonej przez człowieka właściwie nie ma¹⁵. Według Ewy Chmielewskiej-Gorczyca i Barbary Sosińskiej-Kalaty

cechą informacji jest jej ścisły związek z człowiekiem. W komunikacji społecznej odbiorcą informacji jest człowiek i to on ma decydujący głos w sprawie, co dla niego jest informacją, a co nią nie jest. Dlatego na zagadnienie informacji należy patrzeć z punktu widzenia jej odbiorców. O ile energia i materia są kategoriami obiektywnymi, istniejącymi niezależnie od naszej świadomości, to informację należy traktować jako kategorię istniejącą tylko subiektywnie, czyli w ścisłym związku z naszą świadomością¹⁶.

W sposobie postrzegania informacji przez informatologię można dopatrywać się ponadto materialistycznego podejścia, w którym informacja jest o tyle interesująca, o ile uzyskuje swoje ucieleśnienie w słowie, znaku i istnieje utrwalona w fizycznym nośniku. To rozumienie zbliża się nieco do zapoczątkowanego w drugiej połowie XIX wieku materializmu dialektycznego, zgodnie z którym cała realna rzeczywistość jest materialna i stanowi dla człowieka odbicie, czyli obraz świata zewnętrznego, powstałego w umyśle. Według Edwarda Kowalczyka ten proces przebiega następująco: "Informacje (bodźce) dopływające do człowieka powodują odwzorowanie (odbicie) otaczającej go w danej chwili rzeczywistości w dziedzinie jego skojarzeń psychicznych"¹⁷.

Tymczasem takie rozumienie informacji, choć wygodne z pragmatycznego punktu widzenia, stanowi jednak ograniczenie paradygmatu informacji. Pewne aspekty związane ze sferą cech informacji, które można określić jako abstrakcyjne lub mentalne, pozostają poza zasięgiem pola badawczego i metodologii infor-

14. Edward Kowalczyk, *O istocie informacji* (Warszawa: Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, 1981), 18.

15. Jarosław Pacek, "Uwolnić informację!", *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Folia Bibliologica* nr 51, 2009, 7–24.

16. Ewa Chmielewska-Gorczyca, Barbara Sosińska-Kalata, *Informacja naukowa z elementami naukoznawstwa* (Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1991), 53.

17. Kowalczyk, *O istocie informacji...*, 77.

matologicznej. Nie jest to jednakże sytuacja wyjątkowa w nauce. Warto również przywołać teorię informacji, za której twórcę uważa się Claude'a E. Shannona. Nauka ta pomimo swej deklaratywnej nazwy poświęca uwagę przede wszystkim metodom przetwarzania informacji, nie zaś teorii informacji jako takiej. Według Zdzisława Cackowskiego, autora obszernego hasła poświęconego informacji, zamieszczonego w *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku*, sytuację tę można tłumaczyć następująco:

A cóż to jest informacja? Teoria informacji na to pytanie nie odpowiada/nie musi odpowiadać, bo ona się zajmuje nie tyle teorią informacji, ile teorią pojemności informacyjnej układów albo przepustowością kanałów informacyjnych. Zachodzi tu analogia (którą sam Shannon się posługiwał) do hydrologii i technologii budowy wodociągów; ta ostatnia musi wykorzystywać wiedzę hydrologiczną, ale sama hydrologia nie jest jej zadaniem¹⁸.

Konstatacje autora można zatem odnieść również do informatologii, gdyż skupia się ona w znacznym stopniu nad teorią i praktyką działalności, której głównym przedmiotem jest informacja.

Antropocentryczny nurt w postrzeganiu informacji pozwala jednak dostrzec jej bardzo istotny walor, jakim jest potencjał kulturotwórczy. Jak istotne są związki informacji z kulturą świadczy praca Małgorzaty Kisilowskiej, pod znamienym tytułem *Kultura informacji*¹⁹, w której kontekstowi kulturoznawczemu autorka poświęciła odrębny rozdział. Z kolei według Daniela Ziarkowskiego

[i]nformacja pełni przy tym funkcję integracyjną, wykorzystując fakt, że człowiek jest istotą społeczną i poprzez informacje identyfikuje się czy raczej kolektywizuje z otoczeniem. Jakże ważna to rola kulturotwórcza informacji w procesie wzrostu tożsamości i poczucia przynależności do danej strefy kulturowej²⁰.

Dziś także sieć cyfrowa stanowi środowisko będące nośnikiem dla informacji stymulujących procesy kulturowe. Bogdan Stefanowicz wskazuje, że informacja pełni dwie zasadnicze funkcje w kulturze:

18. "Informacja", w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, T. II., red. Tadeusz Pilch (Warszawa: Wydawnictwo Akademickie "Żak", 2003), 307.

19. Małgorzata Kisilowska, *Kultura informacji* (Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2016). Warto w tym miejscu wymienić również tomy: *Kultura książki i informacji. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Gondek*, red. Arkadiusz Pulikowski (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017); Hanna Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji* (Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2009).

20. Daniel Ziarkowski, "Informacja i jej rola w procesie kulturotwórczym", *Biblioteka i Edukacja. Elektroniczne czasopismo Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie* nr 7, 2015, 5.

1) Jest tworzywem, które pozwala budować nowe elementy kultury duchowej – nowe fakty kulturowe. [...] 2) Jest nośnikiem treści kulturowych, pozwalającym przekazywać wiedzę o kulturze w czasie i przestrzeni, dzięki czemu poznajemy kulturę minionych cywilizacji i epok. [...] Informacja przejawia więc swą siłę poprzez swój wkład w kształtowanie się kultury, zarówno kultury niematerialnej, jak i kultury materialnej. Ze względu zaś na swą rolę czynnika integrującego/dezintegrującego, informacja sprawia, że różne elementy kultury wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Następuje homogenizacja kultury²¹.

Otwarte zatem wciąż pozostają drogi poznawcze mające prowadzić w kierunku zbliżenia do odpowiedzi na pytanie czym jest informacja. Zdaniem Zbigniewa Tworaka:

na pytanie “Czym jest informacja?” nie da się udzielić jednej adekwatnej odpowiedzi, co wywołuje syndrom “Wieży Babel”. Co innego termin “informacja” znaczy dla biologa zajmującego się genetyką, a co innego dla fizyka opisującego różne układy fizyczne czy ekonomisty zainteresowanego procesami i decyzjami gospodarczymi²².

Zaś według Marka Hetmańskiego (wyróżnienia autora cytatu):

Bez wątpienia nazwa “informacja” jest *nazwą abstrakcyjną*, która wskazuje nie na rzecz, lecz na *cechy wspólne* dla wielu rzeczy (przedmiotów), w tym również cechy pewnych zdarzeń czy określonych stanów rzeczy, a także cechy relacji między rzeczami²³. [...] Dzięki precyzji terminologiczno-kategorialnej możliwe stanie się wyznaczenie i doprecyzowanie dziedziny przedmiotowej, a w konsekwencji tematów badawczych nauk zajmujących się informacją²⁴.

Trudno odnaleźć hasło “informacja” wśród polskojęzycznych, drukowanych źródeł o charakterze słownikowym i encyklopedycznym, z zakresu nauk o kulturze. Udaje się zaledwie w jednym²⁵. Artykuł hasłowy ma tam charakter opisu teorii wypracowanych przez kilku badaczy medioznawców, a w znacznym stopniu stanowi analizę tekstu prasowego. Precyzyjniejsze wiadomości można odnaleźć

21. Bogdan Stefanowicz, “Siła informacji”, *Zeszyty Naukowe Wydziału Informatycznych Technik Zarządzania Wyższej Szkoły Informatyki Stosowanej i Zarządzania “Współczesne Problemy Zarządzania”* nr 1, 2014, 83–92.

22. Zbigniew Tworak, *Informacja, wiedza, logika* (Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2018), 18.

23. Marek Hetmański, *Świat informacji* (Warszawa: Difin SA, 2015), 24.

24. Hetmański, *Świat informacji...*, 32.

25. *Interpretatywny słownik terminów kulturowych 2.0*, red. Sławomir Iwasiów, Jerzy Madejski (Szczecin: Zachodniopomorskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2017). (Łącznie udało się dotrzeć do dziewięciu drukowanych słowników i encyklopedii w języku polskim).

w internetowym *Wielozródowym słowniku kultury*²⁶. Definicje informacji, które zebrano w tym miejscu, nie powstały w ramach samych nauk o kulturze, ale zostały przejęte z innych obszarów, takich jak dziennikarstwo, geografia, prawo. Wyraża się w ten sposób interdyscyplinarny charakter nauk o kulturze. Można jednak uznać, że cenny i wskazany w omawianym zakresie byłby głos uzupełniający polskojęzyczny, “informacyjny” dyskurs o perspektywę kulturoznawczą.

Książka i dokument

Informacja jako pewien zasób, treść przechowywana i przenoszona w czasie i przestrzeni za pomocą komunikatów i dokumentów, stymuluje organizację relacji międzyludzkich. Od początku kształtowania się społeczeństw i cywilizacji procesy te były realizowane dzięki dokumentalnym artefaktom kultury, które można nazwać również obiektami informacyjnymi. W tym miejscu otwiera się interesujące spektrum badawcze, które nauki o kulturze mogłyby uzupełnić ze względu na swe interpretatywne podejście. Według Sabiny Cisek, w dyskusji na temat informacji można wyróżnić trzy zasadnicze nurty rozważań: czym jest informacja i jaka jest jej natura? Jakie rozumienie informacji byłoby najbardziej pożądane, przydatne, produktywne w zakresie potrzeb i zainteresowań badawczych informatologii? Jak mają się do siebie: informacja i pojęcia pokrewne – dane, wiedza, mądrość, a także dokument, treść, znaczenie?²⁷ Wydaje się, że zagadnienia zebrane w ostatnim punkcie mogą być poddawane głębszemu rozpoznaniu dzięki doświadczeniu i metodom nauk o kulturze. Również według S. Cisek (wyróżnienie autorki cytatu)

[p]rzedmiotem nauki o informacji były i są, najogólniej mówiąc, obiekty, procesy, zdarzenia i zjawiska informacyjne w społeczeństwie, w świecie człowieka, widziane w perspektywie *pośredniczenia* pomiędzy utrwalonymi zasobami informacji a ludźmi, którzy jej potrzebują²⁸.

Wymienione wyżej terminy wyznaczają oczywiście kierunki poszukiwań, którymi zmierzała dotychczas i nadal jeszcze podąża informatologia. Metody stosowane w tej nauce umożliwiają jednak badanie zjawisk informacyjnych

26. “Obserwatorium żywej kultury – sieć badawcza”, <http://ozkultura.pl/wszystkie-hasla> (29.02.2020).

27. Sabina Cisek, *Filozoficzne aspekty informacji naukowej* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002), 93.

28. Sabina Cisek, “Nauka o informacji na świecie: badania metanaukowe”, w: *Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej – przeobrażenia bibliologii polskiej*, red. Dorota Degen, Małgorzata Fedorowicz (Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2009), 47–56.

i komunikacyjnych postrzeganych zwłaszcza w perspektywie systemowej lub instytucjonalnej, poprzez ilościowe parametry charakteryzujące poszczególne działania związane z zasobami informacji. Informatologia bada zagadnienia związane z zaangażowaniem człowieka w procesy informacyjne oraz prowadzi ocenę systemów informacyjnych, głównie za pomocą parametrów mierzalnych. Tymczasem abstrakcyjne terminy, takie jak wiedza, mądrość, treść, znaczenie, dokument oraz relacje pomiędzy nimi, są dla tej nauki trudne do opisu, mimo że znajdują się na informatologicznym pierwszym planie. Dokument, jak zauważyła Marta Grabowska, “w XX wieku jest głównym przedmiotem opisu bibliograficznego”²⁹. Jest kluczowym obiektem poddawany zabiegom informacyjnym. Informatologia traktuje dokument jako informację związaną z materiałem, nośnikiem, w którym została utrwalona³⁰. Takie ujęcie wyznaczyły na przykład rozważania Zygmunta Majewskiego:

Można więc określić ogólnie, że dokument jest to materialnie utrwalona treść myśli ludzkiej. Dokument służy do materialnego przekazywania myśli ludzkiej pomiędzy współczesnymi czy też do użytku przyszłych pokoleń³¹ [...] Minerale znajdujący się w jakiejś skale nie jest jeszcze dokumentem, jest on tylko częścią składową danej skały, zbadany przez człowieka i przez niego opisany – staje się częścią dokumentu składającego się z tego minerału i jego opisu. Kamień leżący w gablocie muzeum geologicznego jest dokumentem, wspólnie z opisem podającym nazwę i ewentualnie cechy tego kamienia. Ten sam kamień wyrzucony na hałdę przestaje być dokumentem, gdyż traci on istotną cechę dokumentu, jaką jest materialnie utrwalony sąd (myśl) człowieka o tym kamieniu³².

Rozwijając wspólnie myśl autora, można zastanowić się nad sytuacją dokumentu w środowisku cyfrowym. Kiedy próbujemy wyobrazić sobie drukowane zdjęcie, wizualizujemy z pewnością fizyczny nośnik, którym jest prostokątny fragment papieru fotograficznego. Tradycyjne książki, czasopisma itp. identyfikujemy także z ich materialnym ucieleśnieniem, z postacią papierowego kodeksu czy arkusza. Tymczasem w cyberrzeczywistości następuje jakościowa zmiana. Treść w pewien sposób oddziela się i uniezależnia od “okowów” formy materialnego nośnika. W celu precyzyjnego wyjaśnienia tego fenomenu można skonstruować pomocnicze pytania: Czy zdjęcie cyfrowe jest obrazem wyświetlanym na monitorze, czy też plastikowym fragmentem fizycznego, elektronicznego

29. Marta Grabowska, “Bibliografia u progu XXI wieku”, *Biuletyn EBIB* nr 10, 2003, <http://www.ebib.pl/2003/50/grabowska.php> (29.02.2020).

30. *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, oprac. Bożenna Bojar, Wiesław Babik (Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2002), 50.

31. Zygmunt Majewski, *Dokument i dokumentacja* (Warszawa: Państwowy Ośrodek Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy, 1956), 5–6.

32. Majewski, *Dokument i dokumentacja...*, 6.

nośnika? Podobnie też: czy książka elektroniczna jest wyświetlanym na monitorze tekstem, plikiem cyfrowym, wygenerowanym w edytorze tekstu, lub utrwalonym w formacie pdf, czy też jest materialnym, choć mikroskopijnym elementem dysku serwera, który ten plik przechowuje i który może być oddalony o tysiące kilometrów od miejsca prezentacji lub odczytu książki? Na ile w badaniach nad książką (i szerzej – nad dokumentami) należy uwzględnić tę niezwykłą zmianę postaci? Czy można w tym odniesieniu w ogóle nadal mówić o książkach? Na specyficzną autonomię treści przekazu od wykorzystanego nośnika zwraca się uwagę na gruncie literaturoznawstwa. Peter L. Shillingsburg, opisując ontologię tekstów zauważa, że tekst, znaki i nośniki informacji nie są tym samym, bowiem możliwe jest przechowywanie tego samego tekstu za pomocą różnego typu znaków, na przykład alfabetycznych, brajlowskich, za pomocą sygnałów elektronicznych czy impulsów magnetycznych. Tekst pozostaje taki sam pomimo różnorodności znaków wykorzystanych do jego przekazu³³. Powstanie nowego tekstu spowodowane może być na przykład ingerencją w tekst oryginalny, nie zaś zmianą jego nośnika.

Sformułowane powyżej pytania rozważane są przez bibliologów i informatologów³⁴, w ramach nurtu badawczego dotyczącego “kultury książki”, która “[o]znacza ogół zjawisk i procesów, zasobów materialnych i duchowych związanych z książką”³⁵. Dla uzyskania pełnej wiedzy o naturze procesów towarzyszących zanurzeniu książki w środowisku cyfrowym należy uwzględnić również rozważania prowadzone przez kulturoznawców. Według Krzysztofa Migonia, “[n]ie może być wszakże wątpliwości, że – przy odmiennej terminologii – w prowadzonych dzisiaj badaniach nad książką dawną i współczesną przyjmuje się powszechnie perspektywę kulturową”³⁶.

W ostatnich latach, w związku z dynamicznym rozwojem technologii informacyjnych nastąpiło przeformułowanie relacji występujących na omawianym informacyjnym i twórczym planie. Prawdopodobnie sfera wiedzy, myśli, komunikatów i pojęć przenoszonych za pomocą kodu językowego może mieć największe znaczenie dla próby odnalezienia odpowiedzi na pytanie czym jest książka jako taka³⁷.

33. Peter L. Shillingsburg, *Scholarly Editing in the Computer Age: Theory and Practice*, 3rd ed. (Michigan: University of Michigan Press, Ann Arbor, 1996), 187.

34. Zob. Anna Cisło, Agnieszka Łuszczyk, *Kulturowa tożsamość książki* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014).

35. Krzysztof Migoń, “‘Kultura książki’ – wyrażenie potoczne, kategoria badawcza czy specjalność naukowa?”, w: *Ludzie i książki: studia i szkice bibliologiczno-bibliograficzne: księga pamiątkowa dedykowana Profesor Hannie Tadeusiewicz* (Łódź: Ibidem, 2011), 48.

36. Migoń, “‘Kultura książki’...”, 53.

37. Jarosław Pacek, “Pole semantyczne terminu ‘książka elektroniczna’”, *Zagadnienia Informatyki Naukowej* nr 1, 2016, 95–107.

W tym kontekście warto przywołać również zagadnienie literatury totalnej, czyli *liberatury*, o której Zenon Fajfer stwierdza:

u podłoża obecnego kryzysu w literaturze leży zawężenie jej problematyki tylko do sfery tekstu (z pominięciem zagadnienia fizycznego kształtu i budowy książki), a w obrębie samego już tekstu tylko do jego warstwy brzmieniowej i znaczeniowej³⁸.

Liberatura miała pozwalać na wyjście treści książki poza tekst przez uzupełnienie jej na przykład o przekaz zawarty w elementach struktury fizycznej nośnika. Zdaniem Łukasza Matuszyka

liberatura to taki typ literatury, który wykracza poza sferę czystej tekstowości – przekraczając granicę tekstu i lecąc jego niedowład – i w ten sposób próbuje wyrazić niewyraźne, nie tylko poprzez wyzyskiwanie możliwości sztuk wizualnych, ale także, a może przede wszystkim, przez ukazywanie cielesności [...] dzieła literackiego [...]. Cielesności dotąd w dziełach literackich nie dostrzeganej wyraźnie, lecz obecnej i domagającej się dostrzeżenia w każdym dziele prawdziwie liberackim, wymagającym napełnionej semantycznie formy i tylko w swej formie żyjącym³⁹.

Przestrzegając również ujęcia wskazanego przez Katarzynę Bazarnik, należy rozumieć liberaturę jako gatunek literacki związany z architekturą drukowanej książki⁴⁰. Można jednak w tym miejscu pozwolić sobie na próbę zastanowienia, czy oderwanie treści od formy, realizujące się na płaszczyźnie cyfrowej, jest zaprzeczeniem idei literatury totalnej, czy może właśnie jej kolejną, specyficzną realizacją, w innej przestrzeni, swoistym “cyberurzeczywistnieniem”? Sądzę, że dzięki środowisku cyfrowemu i sieciowemu, książkowy, mentalny komunikat uzyskał specyficzny, nowy poziom wolności przenoszenia, przekształcania i interpretacji. Może być realizowany w dowolnej formie cyfrowej, ale również przeobrazić w dowolną formę fizyczną, a każda z tych form konotuje własne kulturowe wzorce odbioru i zachowań.

Różnice w ocenie treści utrwalonych tradycyjnie oraz danych cyfrowych zauważalne są również w środowisku naukowym. Jak zauważa Katarzyna Kalinowska:

W świadomości części humanistów istnieje wyraźna hierarchia, w której sytuuje się korzystanie z danych zastanych w postaci materialnej nad wykorzystywaniem materiałów

38. Zenon Fajfer, “Liberatura. Aneks do słownika terminów literackich”, w: Zenon Fajfer, *Liberatura czyli literatura totalna. Teksty zebrane z lat 1999–2009*, red. Katarzyna Bazarnik (Kraków: Korporacja Ha!art, 2010), 23.

39. Łukasz Matuszyk, “Liberackie ciało i jego ‘Oka-leczenie’”, *Er(r)go* nr 32, 1/2016, 60.

40. Katarzyna Bazarnik, *Liberature: A Book-bound Genre* (Kraków: Jagiellonian University Press, 2016).

zdigitalizowanych. Ów podział wynika z przekonania, że praca na zbiorach z kolekcji cyfrowych dostępnych w sieci wymaga mniejszych nakładów pracy⁴¹. [...] Rozwijanie warsztatu analizy tekstów kultury i położenie nacisku na rozwój metod i technik analizy danych jakościowych mogłoby skierować większą uwagę badaczy na materiały zastane zgromadzone w archiwach cyfrowych⁴².

Wykorzystanie wiedzy i metodologii wypracowanych na gruncie informatologii może wspomagać kulturoznawstwo w organizacji prowadzonych badań jakościowych. W ramach projektów naukowych realizowanych na tym polu, gromadzone są często znaczne ilości danych⁴³. Ich odpowiednie uporządkowanie wymaga specjalistycznych narzędzi. W tym zakresie informatologia ma do zaoferowania między innymi języki informacyjno-wyszukiwawcze, techniki i standardy opisu metadanych praktycznie każdego typu obiektu informacyjnego, modele funkcjonalne organizacji danych, sprawdzone metody, aplikacje i systemy wspomagające koordynację całego procesu komunikacji, począwszy od gromadzenia, porządkowanie, analizę, długotrwałą archiwizację, po udostępnianie i wymianę informacji za pomocą zróżnicowanych kanałów przesyłu informacji.

Przestrzeń sieci i cyberrzeczywistości wyznacza nową skalę uczestnictwa w kulturze. Trafnie tę sytuację podsumowuje Agnieszka Ogonowska: "Pisząc o doświadczeniu użytkownika, w coraz większym stopniu odchodzi się od kategorii: 'rzeczywistość realna – rzeczywistość wirtualna' na rzecz terminów: rzeczywistość offline – rzeczywistość online"⁴⁴.

Swoiste rozszczępienie nośnika od jego zawartości informacyjnej i intelektualnej oraz możliwość właściwie niezależnego manipulowania nimi w środowisku cyfrowym i sieciowym, wymagają postrzegania tych zjawisk w holistycznym kontekście wzajemnych relacji. Właściwe zarządzanie, a nawet zabezpieczanie cyfrowych obiektów informacyjnych jako artefaktów kultury, oznacza wskazanie ich związku z innymi obiektami, postrzeganie ich jako elementów szerszych procesów zachodzących w kulturze⁴⁵, tym bardziej że współcześnie dla większości tekstów wersją pierwotną jest właśnie postać cyfrowa (ang. *born-digital*). Rodzi

41. Katarzyna Kalinowska, "Humanisci wobec procesów digitalizacji. Dylematy, obawy, bariery w pracy z danymi zastanymi", *Kultura i społeczeństwo* nr 1, 2019, 21.

42. Kalinowska, "Humanisci wobec procesów...", 22.

43. Przykładem może być *Archiwum Etnolingwistyczne UMCS*, tworzone od lat sześćdziesiątych XX wieku przez kulturoznawców i lingwistów lubelskich pod kierunkiem Jerzego Bartmińskiego.

44. Agnieszka Ogonowska, "Cyberpsychologia. Nowe perspektywy badania mediów i ich użytkowników", *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Folia Studia de Cultura* nr 10, 4/2018, 7.

45. Matthew G. Kirschenbaum, Richard Oviden, Gabriela Redwine, *Digital Forensics and Born-Digital Content in Cultural Heritage Collections* (Washington: Council on Library and Information Resources, D.C., 2010), 23.

się więc również pytanie o miejsce tak funkcjonującego dokumentu w systemie kultury. Stanisław Ossowski wyróżniał poziom wzorów zachowania i myślenia oraz poziom przedmiotów materialnych, namacalnych, stanowiących tzw. korelaty kultury⁴⁶. Jakie miejsce w tym systemie zajmuje obecnie twórczość funkcjonująca wyłącznie w postaci cyfrowej? Czy do korelatów kultury można zaliczyć książkę elektroniczną, zdjęcie, grafikę elektroniczną lub elektroniczną bazę danych? Być może jednak za korelaty da się uznać na przykład dyski twarde zamknięte w tzw. serwerowniach. Stanowią one w istocie materialny wytwór, narzędzie i świadectwo procesów zmieniających współczesną kulturę.

Dzieło

Jak zauważa Wiesław Sztumski,

[r]elacja między treścią a formą przybiera coraz bardziej charakter jedno-wieloznaczny: tę samą treść można prezentować w wielu formach. Inaczej niż dawniej, forma nie musi nawet odpowiadać treści dzieła ani być do niej stosownie dopasowana. Przeważa raczej dysonans między treścią a formą [...]⁴⁷ (wyróżnienie autora cytatu).

Dla właściwego rozumienia funkcjonowania dokumentów, książek i innych „artefaktów informacyjnych” w kulturze, niezbędne jest zatem wskazanie ich zawartości niematerialnej, abstrakcyjnej. Punktem styku między naukami o kulturze i informatologią jest również analiza wpływu na procesy kulturowe, obiektów informacyjnych, które w środowisku cyfrowym stają się specyficznie niezależne od swej formy. Rozważania takie można zarazem postrzegać jako refleksję nad wpływem wolnej informacji na kulturę współczesną.

W tym miejscu może być przydatne również nawiązanie do tzw. psychologii ekologicznej zaproponowanej przez Jamesa Jerome’a Gibsona, która w opozycji do teorii kognitywizmu i behawioryzmu zakłada, że organizm wydobywa z otoczenia potrzebne informacje, obecne w postaci gotowych ofert⁴⁸. Jak pisze Dawid Lubiszewski:

46. Więcej wiadomości na temat przedmiotu w systemie kultury S. Ossowskiego można znaleźć w tekście: Krzysztof Sztalt, „Przedmioty a kultura: koncepcja korelatu dziedzictwa kulturowego S. Ossowskiego”, w: *Komunikacja międzykulturowa, wewnątrz-kulturowa, społeczna: szkice socjologiczne*, red. Jerzy Żurko (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009), 239–247.

47. Wiesław Sztumski, „Twórca czy dzieło?”, *Sprawy nauki*, nr 152, 8–9/2010, <http://www.sprawynauki.edu.pl> (29.02.2020).

48. James Jerome Gibson, *The Senses Considered as Perceptual Systems* (Boston: Houghton Mifflin, 1966).

pogibsonowski rozwój teorii rozszerza jedną z części pary zwierzę–środowisko: zastępuje zwierzę agentem. Agent bowiem nie określa jednoznacznie, czy przedmiotem badań jest żywy naturalny organizm (na przykład człowiek), czy też jednostka sztuczna (na przykład robot) działająca w pewnym konkretnym środowisku. Współcześnie teoria ekologiczna stała się przedsięwzięciem interdyscyplinarnym, gdyż łączy ze sobą nie tylko takie dziedziny jak psychologia, filozofia czy robotyka, ale posiada również wiele wspólnego między innymi z ucieleśnionym, rozszerzonym i usytuowanym poznaniem⁴⁹.

W ten sposób następuje wprowadzenie nowego elementu (uczestnika?) kulturalnej sceny, jakim stają się “sztuczni uczestnicy” posiadający jednak możliwość aktywnej interakcji z człowiekiem i wpływający na jego zachowanie. W jakim stopniu można zgodzić się, że odbiorcą lub nawet twórcą dzieła (zwłaszcza niematerialnej zawartości) może być tzw. sztuczna inteligencja? Wydaje się, że dotychczasowy dorobek informatologii mógłby stanowić jeden z punktów odniesienia na przykład w rozwoju badań nad relacjami między autorem a dziełem oraz między dziełem a odbiorcą, które podejmowane są przez literaturoznawstwo, nauki o sztuce, nauki socjologiczne oraz właśnie nauki o kulturze.

Zastosowanie komputerowego przetwarzania tekstu nie oznacza jedynie wprowadzenia do procesów kultury nowego typu maszyny piszącej⁵⁰. Nastąpiło przenoszenie zasobów informacyjnych, zasobów kultury do środowiska sieci, wykorzystywane są coraz bardziej zaawansowane technologie informacyjne, a wraz z tym postępuje orientacja współczesnej humanistyki na aspekty cyfrowości. Jak zauważają Andrzej Radomski i Radosław Bomba,

[s]ytuacja ta stawia nowe wyzwania przed współczesnymi naukami humanistycznymi. Tradycyjne metody badawcze przestają tu wystarczać. Pałaca staje się potrzeba wykorzystania nowych koncepcji i narzędzi badawczych, które pozwoliłyby przetworzyć i zrozumieć ogromne ilości informacji (ang. *big data*)⁵¹.

Informatologia oraz działalność związana z zarządzaniem metadanymi posługują się dziełem rozumianym jako jedna z podstawowych *jednostek* (w branżowej terminologii nazywanych również *encjami*) baz danych i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Taka jednostka stanowi niezależny, “wyszukiwalny rekord” w katalogach bibliotecznych, archiwach, repozytoriach. Została wprowadzona wraz ze standardem specyfikującym wymagania wobec opisu bibliograficznego

49. Dawid Lubiszewski, “Odnaleźć się w gąszczu ofert. Psychologia ekologiczna dla bardzo początkujących”, *Avant* nr 2, 2012, 267.

50. Matthew G. Kirschenbaum, *Track Changes: A Literary History of Word Processing* (Cambridge, MA : Harvard University Press, 2016).

51. *Zwrot cyfrowy w humanistyce. Internet / Nowe media / Kultura 2.0*, red. Andrzej Radomski, Radosław Bomba (Lublin: E-naukowiec, 2013), 7.

(FRBR – *Functional Requirements for Bibliographic Records*). Wykorzystywana jest również w innych standardach metadanych, takich jak RDA (*Resource Description and Access*) czy ISBD (*International Standard Bibliographic Description*). Zajmuje pozycję nadrzędną, otwierającą hierarchiczny szereg jednostek (dzieło – realizacja – materializacja – egzemplarz), będących podstawą opisu bibliograficznego. Takie uporządkowanie odzwierciedla poszczególne etapy zarówno mentalnego, jak i fizycznego procesu powstawania artefaktu kultury. Pozwala na logiczne uporządkowanie metadanych i łatwe docieranie do nich przez odbiorcę, w zależności od specyfiki jego potrzeb. Ujawnia się tu jednak pewna granica poznawcza informatologii, bowiem zgodnie z FRBR nie istnieje żaden materialny obiekt, który stanowiłby dzieło. Istnieje ono wyłącznie w zamyśle autora i może być odmiennie interpretowane, w zależności od danej kultury, w której termin ten funkcjonuje. Nie jest zatem jasne, czym dzieło jest jako takie. *Nowy słownik języka polskiego* definiuje dzieło nieco bardziej precyzyjnie jako “utwór literacki, naukowy, muzyczny, artystyczny, zwykle dużej wartości”⁵². Brakuje jednak określenia, czy chodzi o utwór rozumiany jako treść komunikatu artystycznego, czy też jego materialny nośnik. Tymczasem, jak wskazują wcześniejsze badania, dzieło występuje w dyskursie naukowym jako pewien wspólny substrat dla interpretacji tego, czym jest książka, w odróżnieniu od innych typów dokumentów⁵³. Na nowe wyzwania związane z opisem struktury dzieła z perspektywy nauk o sztuce współczesnej wskazuje Paulina Sztabińska:

[W] przypadku wielu nurtów sztuki współczesnej, nie tylko w sztuce publicznej i nowych mediów, nie ma już możliwości określenia stałej struktury dzieła ani odbioru estetycznego. Stają się one płynne i otwierają się na wielorakie możliwości⁵⁴.

Łatwy dostęp do olbrzymiej liczby dzieł za pomocą nowoczesnych technologii dał asumpt do rozwoju nowej techniki badawczej, określanej w języku angielskim jako *distant reading*. Oznacza ona w istocie odmienne zachowania od typowego odczytu i interpretacji konkretnego tekstu, dotyczy wielkoskalowych analiz treści, przeprowadzanych na dużej liczbie tekstów. Obejmuje przetwarzanie statystyczne lub eksplorację danych (*data mining*). *Distant reading* pozwala badać wzorce zmian zachodzące w słownictwie, terminologii, tematyce oraz stylach literackich. Jak stwierdzają autorzy książki *Introduction to Digital Humanities. Course Book. Concepts, Methods, and Tutorials for Students and Instructors*:

52. *Nowy słownik języka polskiego*, red. Elżbieta Sobol (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002), 172.

53. Pacek, “Pole semantyczne terminu...”.

54. Paulina Sztabińska, “Zmiany relacji między artystą, dziełem i odbiorcą w sztuce współczesnej”, *Sztuka i filozofia* nr 36, 2010, 89.

W *distant reading* i analizie kulturowej obecne są fundamentalne zagadnienia humanistyki cyfrowej: podstawowe decyzje dotyczące tego, co można zmierzyć (sparametryzować), policzyć, posortować i wyświetlić, są to akty interpretacyjne, które kształtują wyniki projektów badawczych⁵⁵.

Zagadnienia związane z dziełem rozumianym zarówno jako fizyczny artefakt czy korelat kultury, a także jako niematerialna, abstrakcyjna treść, przenikają przez różne pola badawcze. Wciąż do końca nierozpoznane wpływają na rozwój nauk, również w aspekcie współczesnych trendów cyfrowych. Dzieło oraz procesy jego powstawania i odbioru zaangażowane są w wiele poziomów współczesnej komunikacji. Jest ono istotnym terminem naukowym i pojęciem zarówno dla nauk o kulturze, jak i informatologii. Dlatego posiada znaczący potencjał dla badań interdyscyplinarnych.

Podsumowanie

Informatologia i bibliologia na mocy decyzji formalnych przestały posiadać status dyscypliny badawczej. Nie oznacza to oczywiście utraty dotychczasowego dorobku i doświadczenia. Może to wręcz przynieść ich odświeżenie i wzbogacenie, a także innych nauk, z którymi pogłębione zostaną kontakty naukowe.

Badacze książki i informacji mają świadomość niewystarczalności teoretyczno-metodologicznej "starej" dyscypliny w stosunku do pewnych obiektów, zjawisk, zagadnień itp. kwalifikowanych jako pozostające w kręgu zainteresowania bibliologii i informatologii⁵⁶.

Wielość wspólnie podejmowanych zagadnień wskazuje na związek z naukami o kulturze. Potwierdzeniem tego kierunku interdyscyplinarnych poszukiwań może być również administracyjne zbliżenie obu nauk, jakie nastąpiło na przykład na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. W artykule zidentyfikowano i omówiono wybrane przykłady problemów badawczych funkcjonujących na styku nauk o kulturze i informatologii, między innymi rozwój badań nad kulturotwórczą funkcją informacji i komunikacji; rozważania nad artefaktami kultury (książkami i dokumentami) w sytuacji ich umieszczenia w cyfrowym środowisku sieciowym czy rozpoznanie istoty dzieła, jego relacji z odbiorcami, zarządzanie informacjami o dziełach w procesie komunikacji. Z pewnością istnieje ciągła możliwość i potrzeba dalszych wspólnych działań, realizowanych z korzyścią dla obu obszarów nauki.

55. Johanna Drucker, *Introduction to Digital Humanities. Course Book. Concepts, Methods, and Tutorials for Students and Instructors* (Los Angeles: UCLA 2014), 49, <https://ia801202.us.archive.org> (29.02.2020). Przeł. J.P.

56. Koredczuk, Woźniak-Kasperek, "Bibliologia i informatologia...", 222.

Bibliografia

- Batorowska, Hanna. *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2009.
- Bojar, Bożenna, Wiesław Babik (oprac.). *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2002.
- Buckland, Michael. "What Kind of Science Can Information Science Be?". *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, nr 63(1), 2012, 1–7.
- Cackowski, Zdzisław. "Informacja". W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. II, Wydawnictwo Akademickie "Żak", 2003.
- Chmielewska-Gorczyca Ewa, Barbara Sosińska-Kalata. *Informacja naukowa z elementami naukoznawstwa*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1991.
- Cisek, Sabina. *Filozoficzne aspekty informacji naukowej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002.
- Cisek, Sabina. "Nauka o informacji na świecie: badania meta naukowe". W: *Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej – przeobrażenia bibliologii polskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2009.
- Cisło, Anna, Agnieszka Łusznak. *Kulturowa tożsamość książki*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014.
- Czapnik, Grzegorz, Zbigniew Gruszka, Hanna Tadeusiewicz (oprac.). *Podręczny słownik bibliotekarza*. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Uniwersytet Łódzki, 2011.
- Drucker, Johanna. *Introduction to Digital Humanities. Course Book. Concepts, Methods, and Tutorials for Students and Instructors*, 2014. <https://ia801202.us.archive.org/20.02.2020>.
- Fajfer, Zenon. "Liberatura. Aneks do słownika terminów literackich". W: *Liberatura czyli literatura totalna. Teksty zebrane z lat 1999–2009*. Kraków: Korporacja Ha!art, 2010.
- Gibson, James Jerome. *The Senses Considered as Perceptual Systems*. Boston: Houghton Mifflin, 1966.
- Grabowska, Marta. "Bibliografia u progu XXI wieku". *Biuletyn EBIB* nr 10, 2003. <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/50/grabowska.php> (20.02.2020).
- Hetmański, Marek. *Świat informacji*. Warszawa: Difin SA, 2015.
- Hofkirchner, Wolfgang. "Epistemology and the Study of Social Information Within the Perspective of a Unified Theory of Information". W: *Theories of Information, Communication and Knowledge: A Multidisciplinary Approach*, 51–70. Dordrecht–Heidelberg–New York–London: Springer, 2014.
- Iwasiów, Sławomir, Jerzy Madejski (red.). *Interpretatywny słownik terminów kulturowych 2.0*. Szczecin: Zachodniopomorskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2017.
- Kalinowska, Katarzyna. "Humanieści wobec procesów digitalizacji. Dylematy, obawy, bariery w pracy z danymi zastanymi". *Kultura i społeczeństwo*, nr 63(1), 2019, 7–25.

- Kisilowska, Małgorzata. *Kultura informacji*. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2016.
- Koredczuk, Bożena, Jadwiga Woźniak-Kasperek. “Bibliologia i informatologia w naukach o komunikacji społecznej i mediach – odrębność czy komplementarność?”. *Studia Medioznawcze* nr 3, 2019, 212–224.
- Kowalczyk, Edward. *O istocie informacji*. Warszawa: Wydawnictwa Komunikacji i łączności, 1981.
- Lubiszewski, Dawid. “Odnaleźć się w gąszczu ofert. Psychologia ekologiczna dla bardzo początkujących”. *Avant* nr 2, 2012, 267–270.
- Majewski, Zbigniew. *Dokument i dokumentacja*. Warszawa: Państwowy Ośrodek Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy, 1956.
- Matuszyk, Łukasz. “Liberackie ciało i jego ‘Oka-leczenie’”. *Er(r)go. Teoria-Literatura-Kultura* nr 32, 2016, 43–60.
- Mencwel, Andrzej. “Instytut Kultury Polskiej”. *Kultura (Paryż)* nr 12, 1998.
- Migoń, Krzysztof. “Kultura książki” – wyrażenie potoczne, kategoria badawcza, czy specjalność naukowa? W: *Ludzie i książki: studia i szkice bibliologiczno-bibliograficzne: księga pamiątkowa dedykowana Profesor Hannie Tadeusiewicz*, 47–57. Łódź: Wydawnictwo Ibidem, 2011.
- Ogonowska, Agnieszka. “Cyberpsychologia. Nowe perspektywy badania mediów i ich użytkowników”. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Folia Studia de Cultura* nr 10 (4), 2018, 5–18.
- Pacek, Jarosław. “Uwolnić informację!”. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Folia Bibliologica* nr 51, 2009, 7–24.
- Pacek, Jarosław. “Pole semantyczne terminu ‘książka elektroniczna’”. *Zagadnienia Informatyki Naukowej* nr 1, 2016, 95–107.
- Pulikowski, Arkadiusz (red.). *Kultura książki i informacji. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Gondek*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017.
- Radomski, Andrzej, Radosław Bomba. (red.). *Zwrot cyfrowy w humanistyce. Internet / Nowe media / Kultura 2.0*. Lublin: E-naukowiec, 2013.
- Sobol, Elżbieta. *Nowy słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002.
- Søren, Brier. “The Transdisciplinary View of Information Theory from a Cybersemiotic Perspective. W: *Theories of Information, Communication and Knowledge: A Multidisciplinary Approach*, 23–50. Dordrecht–Heidelberg–New York–London: Springer, 2014.
- Stefanowicz, Bogdan. “Siła informacji”. *Zeszyty Naukowe Wydziału Informatycznych Technik Zarządzania Wyższej Szkoły Informatyki Stosowanej i Zarządzania „Współczesne Problemy Zarządzania”* nr 1, 2014, 83–92.
- Sztabińska, Paulina. “Zmiany relacji między artystą, dziełem i odbiorcą w sztuce współczesnej”. *Sztuka i filozofia* nr 36, 2010, 81–90.
- Sztalt, Krzysztof. “Przedmioty a kultura: koncepcja korelatu dziedzictwa kulturowego S. Ossowskiego”. W: *Komunikacja międzykulturowa, wewnątrz-kulturowa, społeczna: szkice socjologiczne*, 239–247. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009.

Tworak, Zbigniew. *Informacja, wiedza, logika*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2018.

Ziarkowski, Daniel. "Informacja i jej rola w procesie kulturotwórczym". *Biblioteka i Edukacja. Elektroniczne czasopismo Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie*, nr 7, 2015.